

УЯВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ПРО МАЙБУТНЮ РОБОТУ

О.Ю. Дроздов

Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г. Шевченка

Статтю присвячено вивченню уявлень студентської молоді про майбутню роботу. На підставі результатів проведеного соціально-психологічного дослідження аналізуються особливості професійних уявлень вітчизняних студентів спеціальності «Психологія».

Ключові слова: професійні уявлення, професійні очікування, робота, студентська молодь.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення уявлень робітників про майбутню або вже наявну роботу є одним з основних завдань організаційної психології. Пояснюється це тим, що міра реалістичності цих уявлень, по-перше, впливає на мотивацію та ефективність підготовки майбутніх працівників ще під час їх навчання у вищій школі [4], а по-друге, знання про їх професійні уявлення та очікування допомагають ефективніше здійснювати профорієнтаційну та профконсультативну роботу [7]. Фактично, згадані уявлення та очікування виявляються складовими так званої професійної «Я-концепції» особистості, внутрішнього образу її професійної діяльності [2], її «образу професії» (як уявлення про себе в контексті світу професій) [5].

Особливо важливим у цьому плані є дослідження уявлень про майбутню роботу серед молоді, яка незабаром закінчить навчання і почне будувати свою професійну кар'єру. Західними, передусім американськими, організаційними психологами подібні дослідження проводяться достатньо широко та регулярно, включаючи залучення нових інформаційних технологій. Так, в 2000 році було проведено Інтернет-опитування 869 американських учнів, більшість з яких заявила про те, що основною цінністю майбутньої роботи для них є необхідність творчого підходу до неї. Крім цього, були названі такі фактори, як підвищення кваліфікації для службового просування, сумісність з колегами та менеджерами, належна заробітна плата, можливість придбати пакет акцій компанії та право ходити на роботу у звичайному одязі. Інше опитування 359 студентів коледжу виявило, що майже 75% опитаних бажають працювати у великих компаніях (з персоналом більше 1000 осіб), і лише 25% висунули побажання працювати в маленьких організаціях (не більше 500 осіб) [7].

Вивчення професійних орієнтацій вітчизняної молоді, проведене наприкінці 1990-х рр. серед львівських старшокласників, виявило, що найбільш поширеними мотивами вибору майбутньої професії є її престиж, реальна можливість працевлаштування та можливі заробітки. Найпрестижнішими в цьому плані, на думку старшокласників, виявилися професії юриста і лікаря, а найприбутковішими – бізнесмена-підприємця і, також, лікаря. Більшість вітчизняних юнаків бажає, щоб їх майбутня професія була пов'язана із фінансовою сферою,

комп'ютерною технікою та інформаційними системами, а також управлінням людьми [1]. Аналогічні дослідження, проведені російськими фахівцями в 2001 р. серед Санкт-Петербурзької учнівської молоді, показали, що остання орієнтується на такі професії, як перекладач, менеджер, лікар, економіст, юрист, військові спеціальності тощо [6].

Серед професійних уявлень та очікувань молоді найбільш актуальним з огляду на практичні запити є вивчення студентських уявлень. Серед останніх слід виокремити уявлення студентів-психологів, які, на наш погляд, мають свою специфіку. Так, порівняно з уявленнями та очікуваннями щодо багатьох інших професій, уявлення про майбутню «психологічну роботу» складаються дещо пізніше, головним чином, під час безпосереднього навчання студента у вищому навчальному закладі. Пов'язано це з тим, що молода людина, яка опановує психологічний фах, фактично саме у вузі вперше зіштовхується з психологією, оскільки в школі немає відповідного нормативного навчального предмету. Крім того, хоча професія психолога і має певне романтично-таємниче «забарвлення», вона не є настільки детально розрекламованою в засобах масової комунікації, як, наприклад, професії бізнесмена, юриста, лікаря тощо. У результаті, як зазначає Г. Любімова, «абітурієнт-психолог, як правило, не має ясного уявлення про роботу, що його очікує, про її завдання та засоби... Образ професійної діяльності, який він має... є дифузним, неструктурованим, багато в чому нереалістичним...» [2, 50].

Російськими дослідниками проводилися відповідні дослідження серед студентів-психологів [2; 3]. Проте аналогічних досліджень, які стосувалися б вітчизняних студентів, немає, що, на наш погляд, зумовлює їх необхідність.

Метою авторського емпіричного дослідження виявилось вивчення уявлень студентської молоді, що навчається за фахом «Психологія», відносно майбутньої роботи, виявлення зв'язку цих уявлень з певними демографічними та особистісними характеристиками.

Об'єктом дослідження були уявлення студентів щодо майбутньої роботи. **Предметом дослідження** – складові цих уявлень, їх специфіка, а також зв'язок зі статтю та типом особистості.

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведене дослідження охоплювало студентів 2-4 курсів спеціальності «Психологія» Чернігівського державного педагогічного університету ім. Т.Г. Шевченка (студентів 1-го курсу не залучали, оскільки їх професійні

уявлення лише почали формуватись; студентів 5-го курсу згаданої спеціальності, чиї уявлення є найбільш цікавими з практичних міркувань, у ЧДПУ поки немає). Загальна кількість піддослідних складала 46 осіб.

Для проведення дослідження нами було обрано методи анкетування та психодіагностичного тестування. Перший метод уможлилював вивчення соціальних уявлень студентів щодо майбутньої роботи. Піддослідним пропонувалась авторська анкета з закритими питаннями, які стосувалися: 1) планів працювати в майбутньому за обраною спеціальністю; 2) вибору типу організації майбутньої роботи; 3) вибору розміру майбутньої заробітної плати; 4) вибору місцезнаходження майбутньої роботи; 5) вибору розміру організації майбутньої роботи; 6) планів щодо тривалості праці на одній

роботі; 7) вибору факторів, які можуть обумовлювати вибір майбутньої роботи; 8) оцінки складності пошуку роботи, яка б задовольняла. Завдання 2-4 пропонувались піддослідним в двох варіантах: «Як би Ви бажали...» (тобто досліджувався елемент «Я-ідеального образу») і «Як, скоріше за все, буде...» (елемент «Я-реального»).

Для виявлення типу особистості респондентів було використано психогіометричний тест С. Делінгер. Для підвищення рівня достовірності відповідей все дослідження проводилось анонімно.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Отримані дані були піддані стандартній процедурі математико-статистичного аналізу з залученням комп'ютерної програми «ОСА». Поряд із загальними результатами вираховувалися результати чоловічої та жіночої підгруп, а також за типами особистості «трикутник», «коло» та «зигзаг» (представників інших типів було дуже мало). Загалом можна вести мову про такі тенденції.

Плани працювати в майбутньому за обраною спеціальністю. Переважна більшість (72%) опитаних студентів заявила про намір працювати в майбутньому за обраним фахом «Психологія». Протилежну відповідь надали лише 4% студентів, решті було важко дати точну відповідь. Крім того, студентки заявляли про свій намір працювати психологами дещо частіше (73%), ніж юнаки (67%). Представники типів особистості «трикутник» та «коло» також давали таку відповідь частіше (відповідно 78% та 75%), ніж представники типу «зигзаг» (65%). Отже, можна констатувати, що, по-перше, в процесі навчання у вищому навчальному закладі більшість опитаних студентів зорієнтувалася на обрану спеціальність; по-друге, бажання студентів працювати в майбутньому за обраним фахом залежить від таких факторів, як стать та тип особистості.

Вибір типу організації майбутньої роботи. Це питання, як було зазначено вище, пропонувалося в двох варіантах – «ідеальному» та «реальному». Щодо першого, то найпривабливішими для більшості студентів виявилися такі організації: приватна фірма (там бажують працювати 72%), правоохоронні структури та армія (48%), соціальна служба (37%) та банківська установа (30%). Крім того, про роботу в таких організаціях мріють як хлопці, так і дівчата (у хлопців, однак, місце соціальної служби займає вищий навчальний заклад). Зазначені організації (особливо перші дві) також є найбільш популярними серед представників усіх типів особистості. Слід, однак, зазначити, що залежно від статі та конкретного особистісного типу існують певні різниці в їх рейтингу популярності. Так, на посаду психолога у приватній фірмі орієнтуються 67% хлопців і 73% дівчат, 89% піддослідних типу «трикутник», 63% студентів типу «коло» та 71% типу «зигзаг». Робота у військових структурах приваблює 67% хлопців, 45% дівчат, 56% «трикутників», 38% представників типу «коло» та 47% типу «зигзаг». Загалом можна побачити, що студенти-психологи бажують працювати переважно в організаціях з високим рівнем заробітної плати. Організації з низьким рівнем зарплати (дитячі садки, школи, училища, промислові підприємства тощо) були малопопулярними в усіх групах загальної вибірки. З іншого боку, можна побачити, що стать та тип особистості впливають на уявлення студентів про ідеальну роботу.

На питання про роботу, де, скоріше за все, реально доведеться працювати, більшість студентів дали відповіді «не знаю» (39%), та «школа» (30%). Перша відповідь домінувала в усіх підгрупах загальної вибірки, крім підгрупи піддослідних типу «зигзаг», більшість з яких орієнтована на роботу в школі. Як бачимо, більшість опитаних студентів усвідомлює той факт, що життя найбільш вірогідно внесе суттєві зміни в їхні професійні плани.

Цікаво порівняти одержані результати з даними аналогічних досліджень, проведених наприкінці 1990-х рр. серед студентів факультету психології Московського держуніверситету. Російськими фахівцями було виявлено, що переважна більшість цих студентів має досить узагальнене уявлення про можливість працювати в тій чи іншій сфері (переважно називалися «викладання психології», «реклама», «консультування», «клініка», «школа»). Досить незначна частина опитаних студентів МДУ чітко уявляє собі місце майбутньої роботи [2]. Отже, можна вести мову про наявність певних спільних особливостей професійних уявлень та очікувань серед студентів-«психологів» країн СНД.

Вибір розміру майбутньої заробітної плати. Результати відповіді на це питання за своєю суттю виявились схожими на попередні (розрив між ідеальним та реальним уявленням). Більшість студентів заявили про бажання отримувати заробітну плату («в ідеалі») в розмірі до 1000 гривень (26%) або більше (35%). Крім того, виявилось, що жіноча підгрупа в своїх грошових мріях є скромнішою, ніж чоловіча: про бажання отримувати зарплату більше 1000 гривень заявили 30% дівчат і 67% хлопців. У підгрупах різних типів особистості цей показник коливався в межах 33 – 38 %.

Щодо розміру заробітної плати, яку піддослідні реально очікують одержати, були отримані такі дані. Більшість опитаних (33%) очікують заробітну плату в розмірі до 400 гривень, або взагалі не знають, скільки їм будуть платити (26%). Ці дві відповіді домінують в усіх підгрупах загальної вибірки, крім чоловічої, де 33% очікують заробітну плату в розмірі до 800 гривень. Отже, можна зробити висновок, що грошові очікування студентів більше пов'язані з їх статтю.

Вибір місцезнаходження майбутньої роботи. Як і у вищеописаних результатах, тут також зафіксовано певний розрив між ідеальними та реальними професійними уявленнями студентів, хоча він дещо менший, ніж попередні. В «ідеалі» більшість (61%) опитаних студентів бажав працювати в Києві; далі за популярністю йдуть обласні центри (в т.ч. той, де проводилося дослідження – 46%), країни СНД (в т.ч. Росія – 30%) та країни далекого зарубіжжя (30%). Жоден опитаний не виявив

бажання працювати у сільській місцевості або райцентрі (хоча серед опитаних були студенти, які до навчання проживали там). Такий характер відповідей спостерігається в усіх підгрупах, хоча в різних її частинах були певні особливості. Так, опитані дівчата більше бажають виїхати працювати в далеке зарубіжжя, ніж хлопці (33% проти 17%). Цікаво, що відносно країн СНД спостерігається протилежна тенденція (28% проти 50%). Піддослідні типу «коло» були єдиними, хто на роботу в обласному центрі орієнтувався більше, ніж у столиці (хоча і з невеликою різницею). Якщо взяти за основу попередні відповіді (вибір типу організації та рівня зарплати), можна дійти висновку, що прагнення студентів працювати в столиці або за кордоном є виправданим, оскільки в реальних умовах в більшості населених пунктів України вони не мають можливості реалізувати свої професійні плани. Щодо «реального» місцезнаходження майбутньої роботи, то більшість піддослідних (65%) орієнтується на обласний центр, в якому живе та навчається (ця тенденція простежується абсолютно в усіх підгрупах загальної вибірки).

Вибір розміру організації майбутньої роботи.

Опитані студенти переважно бажають знайти роботу в маленьких (до 50 осіб) та невеликих (до 100 осіб) організаціях (відповідно, 48% та 44% опитаних). Лише 4% заявили про бажання працювати в дуже великих (понад 1000 осіб) організаціях; організації з розміром до 500 та до 1000 осіб привертають увагу, відповідно, 22% та 24% опитаних. Слід зазначити, що відповіді студентів-юнаків були дещо рівномірніше розподілені відносно розміру ідеальної організації, ніж відповіді дівчат. Також було виявлено, що піддослідні типу «трикутник» більше орієнтуються на роботу в організаціях розміром до 500 осіб, ніж всі інші піддослідні. Отримані результати вказують на те, що переважна частина вітчизняних студентів не орієнтуються на західні професійні стереотипи (робота у великих компаніях, корпораціях тощо), а намагаються якось прив'язати свої професійні плани та мрії до наявної в нашій країні ситуації (робота в невеликих або середніх за розміром організаціях).

Плани щодо тривалості праці на одній роботі.

Більшість респондентів (61%) заявила про намір пра-

цювати «якомога довше» на роботі, яку вони знайдуть. Зазначимо, що такі фактори, як стать та тип особистості, можуть зменшувати або збільшувати названу тенденцію. Так вищевказану відповідь надали 100% опитаних юнаків і лише 55% дівчат, 67% піддослідних типу «трикутник», 56% – типу «коло» і 53% – «зигзаг».

Можна висловити припущення, що під час відповіді на це питання студенти орієнтувалися на «ідеальний» варіант роботи. Слід відмітити, що жоден опитаний не обрав варіант відповіді «менше 1 року». Працювати декілька років на одній роботі планує 28% опитаних загальної вибірки (в різних підгрупах цей показник коливається від 0% до 33%).

Фактори, які можуть обумовлювати вибір майбутньої роботи. Всі вищепераховані мотиви мають високий рейтинг практично в усіх підгрупах загальної вибірки, але стать та тип особистості вносять певні відмінності в результати. Так, серед жіночої підгрупи найбільш популярним мотивом вибору майбутньої професії є «хороший колектив» (75%), який обирається лише 33% хлопців. Якщо в більшості підгруп мотив «хороше керівництво» обирає 12-20% респондентів, то в групі піддослідних-«трикутників» він обирається вже 33%.

Оцінка складності пошуку роботи, яка б задовольняла. Приблизно половина (46%) респондентів в загальній вибірці вважає, що знайти роботу, яка б їх задовольняла, буде «відносно важко»; 24% вважають, що зробити це буде «досить важко», 20% – «відносно легко». Характер відповідей в підгрупах загальної вибірки вказує на те, що стать та тип особистості впливають на ступінь усвідомлення студентською молоддю життєвих складнощів професійної самореалізації. Так, юнаки та піддослідні типу «зигзаг» частіше обирали варіант відповіді «відносно легко», ніж всі інші підгрупи.

Відповіді студентів на це запитання свідчать, що, за наявності дещо ідеалізованих планів відносно свого професійного майбутнього, більша частина опитаних студентів загалом розуміє складність їх реалізації. Поряд з тим, існує частина студентів, яка ставиться до свого майбутнього занадто оптимістично, що, з іншого боку, може пояснюватись специфікою юнацького віку.

ВИСНОВКИ

Невеликий обсяг загальної вибірки піддослідних не дає нам можливості вести мову про встановлені закономірності. Поряд з тим, отримані результати дали змогу окреслити деякі тенденції і зробити певні висновки.

1. Більшість опитаних студентів-«психологів» збирається працювати в майбутньому за обраною спеціальністю, що пов'язано не лише з інтересом до цієї науки, а й з наявністю певних професійних уявлень та очікувань. Останні умовно можна поділити на два типи – «ідеальні» («оптимістичні») та «відносно реальні».

2. «Ідеальні» уявлення студентів про своє професійне майбутнє можна описати таким чином: це психолог, який попри всі труднощі зміг знайти цікаву творчу роботу в невеликій приватній столичній чи закордонній фірмі або в силових структурах. Він працює в колективі з позитивним соціально-психологічним кліматом, одержує достатньо високу заробітну плату (біля 1000 гривень або вище) і має плани працювати тут якомога довше.

3. «Реальні» професійні уявлення студентів-пси-

хологів є більш «розмитими» і виглядають приблизно таким чином: майбутня робота поки ще невідома, можливо вона пов'язана з роботою психолога в освітньому закладі, що знаходиться в обласному центрі (там, де жив та вчився); знайти її буде важко, а заробітна плата буде невисокою.

4. Специфіка професійних уявлень та очікувань студентської молоді пов'язана з такими факторами, як стать та тип особистості. Вони можуть впливати як на структуру цих уявлень, так і на міру їх реалістичності.

Перспективними напрямками подальших досліджень, на наш погляд, можуть бути з'ясування специфіки уявлень про майбутню роботу студентів різних спеціальностей та вузів різного профілю, виявлення зв'язку таких уявлень з різними особистісними факторами, зокрема ціннісними орієнтаціями; розробка та впровадження навчальних програм, що формують у студентів відносно реалістичні професійні уявлення та очікування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корнієнко І.О. Професійні орієнтації в системі життєвих стратегій старшокласника // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 5. – С.35 – 38.
2. Любимова Г. От первокурсника до выпускника: проблемы профессионального и личностного самоопределения студентов-психологов // Вестник Московского университета. Серия 14 (психология). – 2000. – № 1. – С. 48 – 55.
3. Пахомов В.П. Педагог-психолог: этапы становления образа профессионала // Ананьевские чтения: (Тезисы научно-практич. конференции «Ананьевские чтения – 2001») / Под общ. ред. А.А.Крылова, В.А.Якунина. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 2001. – С. 541 - 542.
4. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социальная педагогическая психология. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
5. Спасенников В.В. Экономическая психология: учебное пособие. – М.: ПЕР СЭ, 2003. – 448 с.
6. Тимофеев Ю.Т. Профессиональные намерения и интересы при выборе профессии // Ананьевские чтения: (Тезисы научно-практич. конференции «Ананьевские чтения – 2001») / Под общ. ред. А.А. Крылова, В.А.Якунина. – СПб.: Изд-во С.-Петербургского университета, 2001. – С. 191.
7. Шульц Д., Шульц С. Психология и работа: Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2003. – 560 с.

Подано до редакції 19. 04. 2004 р.

ПРОБЛЕМА АМБІВАЛЕНТНОСТІ ДОВІРИ ДО СЕБЕ В ГЕШТАЛЬТТЕРАПІЇ

Н.О. Єрмакова

Київський національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

Статтю присвячено феномену амбівалентності довіри до себе в гештальттерапії. При аналізі його суті, проявів, умов зниження, зв'язків з іншими феноменами самосвідомості використано метод реінтеграції відомих теоретичних положень цього напрямку психотерапії. Особливу увагу приділено висвітленню проявів високої амбівалентності довіри до себе.

Ключові слова: амбівалентність довіри до себе, самоманіпуляція, маніпуляція, саморозкриття, саморегуляція.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Початок ХХІ ст. для України виявився продовженням періоду трансформаційних процесів, які відбуваються в усіх сферах життя. Постійне оновлення соціальних орієнтирів є причиною того, що масова свідомість не встигає інтегрувати ціннісно-нормативні протилежності, а це призводить до підсилення стану амбівалентності (суперечливої двоїстості) у суспільстві. Суспільна амбівалентність підсилює амбівалентність особистості, яка виражається у одночасному співіснуванні в останньої рівних за силою протилежних потреб, думок, бажань, поведінки. Конструктивна інтеграція суперечливої інформації, яку отримує суб'єкт, потребує від нього високорозвиненої самоустановки довіри до себе, яка здатна знизити інтенсивність амбівалентності, сформулювати власні орієнтири, котрі сприятимуть досягненню ефективної творчої самореалізації та гармонізації суспільства загалом.

Висока амбівалентність цієї самоустановки, що проявляється у низькій здатності до поєднання суперечностей ставлення до себе, перетворює людину на об'єкт маніпуляції та самоманіпуляції. Маніпулювання іншими обертається добровільною залежністю від них, знеціненням себе: маніпулятор стає жертвою власних маніпуляцій. Використання невротичних захисних механізмів

для збереження ілюзії цілісності особистості робить її об'єктом самоманіпуляції. Умовою зниження амбівалентності довіри до себе виявляється свідоме саморозкриття, котре проявляється в розкритті власних переживань, почуттів, думок, що у незрілої особистості блокується через високу амбівалентність цієї самоустановки.

Останніми роками у вітчизняній та російській психології з'явилася певна кількість робіт, в яких довіра до себе розглядається у руслі проблеми амбівалентності особистості в сімейних ролях, віковому аспекті [1; 2; 7; 10], в соціальних установках особистості [8; 9], а також у рамках дослідження феномену довіри як соціально-психологічного явища [6]. Водночас амбівалентність довіри до себе особистості не знайшла достатнього відображення в психологічній науці та не була предметом самостійного дослідження.

Враховуючи актуальність та нерозробленість зазначеної проблеми, *метою статті* є аналіз та узагальнення поглядів представників гештальттерапії у розробці феномену амбівалентності довіри до себе, творчій реінтеграції відомих теоретичних положень представників цього напрямку психотерапії для з'ясування суті, проявів та умов зниження інтенсивності названого психологічного феномену.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Цікавими з точки зору вивчення проблеми амбівалентності довіри до себе є погляди, що виникли у ме-

жах гештальттерапії, де цей феномен непрямо розглядається через його прояви – маніпуляцію та самомані-